

*Kara Walker Fons Americanus Tate Modern
2019 Photo Tate (Matt Greenwood)*

*The Queen Victoria Memorial, ontworpen door
Thomas Brock in 1901.*

Onvoltooid verleden tijd.¹

Een essay over Kara E. Walkers anti-monument *Fons Americanus: The daughter of waters*. Dit werk is speciaal gemaakt voor de Turbine Hall van de Tate Modern in Londen en was daar van 2 oktober 2019 tot 5 april 2020 tentoongesteld. Maar dit essay gaat ook over het daarmee verbonden slavernijverleden en over de vraag wat we herdenken met het onthullen van een monument.

De door of no return.

Langzaam daal ik in de donkere tunnel af naar de mannen- en vrouwenkerkers van wat ooit het Engelse slavenfort Cape Coast Castle was. Het gezelschap bestaande uit een groep afro-Amerikaanse toeristen op rootsreis, en twee Amerikaanse *peace volunteers* wordt bij iedere trede stiller. Beneden aangekomen opent onze gids de *Door of No Return* vanwaar de *slaven* voorgoed het Afrikaanse continent verlieten.² Even worden we verblind door het zonlicht dat op het water weerkaatst om vervolgens met toegeknepen ogen uit te kijken over de rotsstranden en de branding van de Atlantische oceaan. Een zee die zich uitstrekt zover als het oog reikt. Soms zijn daden te wreed en is verdriet te groot om volledig te kunnen bevatten. Ook tien jaar later herinner me nog hoe verloren ik me voelde. In mijn reisdagboek lees ik alleen terug *dat mijn pen de weg kwijt is en stopt*. Van hieruit zijn duizenden slaven hun onzekere tocht over de oceaan begonnen. Met het zout van de zee op onze lippen en wangen mogen we na een paar minuten weer terug door de *Door of No Return*.³ Hoe anders

¹ De onvoltooid verleden tijd geeft een handeling weer die in het verleden plaatsvond en waarvan het *afgerond zijn* niet nadrukkelijk aanwezig is. Er wordt dus een activiteit of toestand uitgedrukt die nog bezig is.

² In dit essay gebruik ik de woorden *slaaf* en *tot slaaf gemaakte* door elkaar. Hierbij volg ik de opvatting zoals verwoord op de [website Slavernij en jij](#). (laatst geraadpleegd op 4 januari 2023).

³ Het is lastig ons de groteske en wrede terreur van de slavernij voor te stellen, soms kan de literatuur ons daarbij helpen, bijvoorbeeld door het lezen van de moderne roman *The Underground Railroad* uit 2016 van Colson Whitehead (1969). Alleen al de bijsluiters van deze roman geeft te denken: *Alle personages en gebeurtenissen in dit boek (...) zijn louter fictief en elke gelijkenis met bestaande personen, levend of dood berust zuiver op toeval.*

was dit voor de voorouders van Michelle Obama, de voormalige Amerikaanse first lady, die van hier op transport gesteld werden naar de suikerrietplantages in Virginia.

Kara Walker.

Kara Walker, een zwarte kunstenaar in een voornamelijk witte kunstwereld, studeerde aan de kunstacademie in Atlanta en de Rhode Island School of Design (RISD) in New York. Zij brak in de jaren negentig door met grote wandafbeeldingen van zwarte papieren silhouetknipsels. Met deze eeuwenoude lieflijke en gedetailleerde techniek, waarop alles buitenkant en oppervlak is, beeldde ze taferelen af van de slavernij. De simpele silhouetvormen zijn uiterst effectief. Ze zijn zo basaal dat alles dat echt gebeurd is, nu in de verbeelding van de beschouwer plaats vindt. Kara Walkers oeuvre wordt sindsdien gekenmerkt door een terugkerende verbeelding van het slavernijverleden en de doorwerking daarvan in de hedendaagse maatschappij.

Een tijdmachine.

Walker omschrijft haar werk als een tijdmachine waarin ze door de geschiedenis reist om het heden beter te begrijpen.⁴ Ze vergelijkt haar werk voor de Turbine Hall van de Tate Modern in Londen ook met een eenpersoons versie van de negentiende-eeuwse wereldtentoonstelling (handels- en grondstoffenmarkt, kunsttentoonstelling en kermis in een).⁵ Daarbij werden de inwoners van de wingewesten soms tentoongesteld naast de koffie en katoen die ze verbouwden. Kara Walkers fontein *Fons Americanus* is een baanbrekend kunstwerk dat zoals Hans den Hartog Jager het zegt het denken over een onderwerp daadwerkelijk kan veranderen.⁶ *Fons Americanus* is losjes gebaseerd op het Victoria Memorial voor Buckingham Palace, met een vergulde en gevleugelde Victory op een globe, omgeven door allegorische figuren en schepen en zeemeerminnen aan hun voeten. *Fons Americanus* is geïnspireerd door de Victoriaanse neoklassieke monumenten en primitivisme. Inspiratie vond Walker ook bij de fontein in Rome zoals de Trevifontein op het Piazza di Trevi en de Vierstromenfontein op het Piazza Navona beide ontworpen door Gian Lorenzo Bernini. Water, tegelijk prachtig en onverschillig ten opzichte van alles dat menselijk is. Kara Walker verwijst naar tal van kunstwerken uit de westerse (witte) kunstgeschiedenis die *Fons Americanus* beïnvloed hebben. Van William Turners *Slave ship* uit 1840 tot Damien Hirst *The Physical Impossibility of Death in the Mind of Someone Living* uit 1991. Zo confronteert ze de kijker met de slavernij in een beeldtaal uit eeuwen Westerse kunstgeschiedenis. Maar ze verwijst ook naar gruwelijke foto's waarop we gemartelde en vermoorde Afro-Amerikaanse burgers zien.⁷ Of een foto van drie blanke dames die poseren onder een boom met daarop een bord Hangman Tree.⁸ Tegelijkertijd is in haar werk de beeldtaal van massacultuur en kitsch nooit ver weg.

⁴ Walker, Kim, en Smith, *Kara Walker*, 55.

⁵ Ibid.

⁶ den Hartog Jager, 'Kara Walkers pronkfontein is fantastische verbeelding van kantelende geschiedenis'. (laatst geraadpleegd op 4 januari 2023).

⁷ Walker, Kim, en Smith, *Kara Walker*, 94. The Lynching of Roosevelt Townes and Robert McDaniels, Duck Hill Mississippi, 13 april 1937.

⁸ Ibid., 95. The Hangman's Tree as a roadside tourist attraction, Tuolumne Country California (ongedateerd).

Alle foto's: Kara Walker Fons Americanus Tate Modern 2019 (detail). Photo: © Tate (Matt Greenwood).

Kunst en kitsch.

De kunst van Walker is betrokken en direct. Het is onmogelijk om vrijblijvend naar het werk van Walker te kijken, maar het is ook niet mogelijk om weg te kijken. In al zijn charmante en verleidelijke elegantie vertelt *Fons Americanus* het wrede verhaal van de slavernij. Alle figuren rond de fontein zijn gevangen in een huiveringwekkende en tegelijkertijd spottende dodendans. Boven aan Walkers fontein *Fons Americanus* zien we Venus met uitgestrekte armen en een sarong om haar middel. Het hoofd achterover, de keel doorgesneden. Uit haar keel en tepels stromen water, die als bloed en melk de fontein vullen. De haaien die daarin zwemmen zijn de haaien die de slavenscheperen op hun tocht over de Atlantische oceaan volgden en zich te goed deden aan de lichamen die overboord gezet werden. Een galg aan een boom, die eruitziet als een door de bliksem getroffen mens, verbeeldt de lange geschiedenis van blanke overheersing en lynchpartijen. Een slaaf die bescherming zoekt onder de rokken van koningin Victoria, die de hoofdtooi van de Egyptische koningin Nefertiti draagt. In de schelp die als een hors-d'oeuvre voor de fontein staat zien we geen parel maar het kwetsbare en betraande gezicht van een kind. Sentiment en kitsch tegelijk. Een kind dat als een parel in een oesterschelp beschermd zou moeten worden, in een tijd waarin ook zwarte kinderen steeds vaker slachtoffer worden van racistisch (politie-)geweld. Walkers werk is prikkelend en onderhoudend. Het vertelt het verhaal van een veel koppig monster waarvan we maar slecht blijken te leren en dat zich blijft herhalen. Het is erg, het is nog niet

over en Walker drukt ons met de neus op de verschrikkelijke waarheid. Walkers werk en zeker ook haar fontein *Fons Americanus* zijn zeker niet vrij van kritiek. Zo schenkt ze bij dit werk, speciaal gemaakt voor de Tate Modern geen aandacht aan de grondlegger van de Tate museums. Deze Sir Henry Tate (1819 – 1899) was een rijke suikerhandelaar en filantroop maar ook hij profiteerde van de slavenhandel en -arbeid.⁹ Misschien voor Walker een te voor de hand liggende relatie?

Black Lives Matter.

De *Black Lives Matter* demonstraties kunnen niet los gezien worden van de aankomst van het eerste slavenschip in Amerika in 1619. Uit verschillende historische onderzoeken blijkt dat Nederland hierin een rol speelde en dat het eerste slavenschip in Amerika arriveerde onder Nederlandse vlag.¹⁰ Bij de herdenking hiervan lanceerde *The New York Times* een lang lopende en *Pulitzerprijs* winnende serie over de erfenis van het slavernijverleden.¹¹ In 1619 was er nog geen sprake van een georganiseerde Nederlandse trans-Atlantische slavenhandel. Wel was er sprake van een grootschalige kaapvaart die een opstap vormde naar de georganiseerde slavenhandel. Er waren op dat moment nog geen Nederlandse koloniën die arbeidskrachten nodig hadden, maar het denken hierover veranderde snel. Behalve goedkope arbeidskrachten hadden de slaven vaak ook cruciale kennis van het telen van gewassen zoals suikerriet, katoen en tabak op de plantages. De Nederlandse kaapvaart was een vorm van piraterij die via de kaperbrieven van de machthebbers, vaak de prinsen van Oranje, gelegitimeerd werd. Met zo'n document op zak mocht de schipper Spaanse en Portugese schepen aanvallen met toestemming van de Prins van Oranje. Geen onbelangrijk detail in het licht van eventuele Nederlandse excuses voor het slavernijverleden uit te spreken door de koning. In hun haat tegen het katholieke Spanje vormden deze kapers vaak een vooruitgeschoven handelsmarine. Godsdienst- en handelsbelangen en oorlog gingen hierbij hand in hand.

Waarin een klein land groot is.

In 1619 was een Spaans slavenschip bedoeld voor tweehonderd slaven, met driehonderdvijftig tot slaafgemaakten op weg van Afrika naar Amerika. Veertig procent van deze slaven zal de tocht niet overleven. Enkele dagen voor aankomst wordt het schip in de Golf van Mexico gekaapt door een Nederlands en een Engels schip. Deze schepen roven vijftig à zestig slaven van het gekaapte schip. Met hun buit zetten ze koers naar Virginia. Toen nog een noodlijdende Engelse kolonie, nu *the mother of States*, het historische hart van de Engelstalige Verenigde Staten. Daar wil de schipper zijn handelswaar verkopen, de kaperbrieven met handtekening van prins Maurits van Oranje, die de piraterij een legaal tintje moeten geven zijn daarbij cruciaal. De tabaksplanter en secretaris van de kolonie Virginia is John Rolfe. Die we zouden kunnen kennen als echtgenoot van de native Amerikaanse Pocahontas (Matoaka of Rebecca Rolfe ca. 1596-1617). Rolfe maakte melding van het feit dat de kapitein over een grote en ruime kaperbrief van Maurits van Oranje beschikte.¹² Al snel blijkt dat een plantagesamenleving alleen kan draaien op goedkope arbeidskrachten. Maar ook de kennis van de slaven was onmisbaar om dit systeem tot een succes te maken. Om hun vaardigheden om rijst te verbouwen behoorden de inwoners van Bunce Island in Sierra Leone tot de meest gewilde slaven op de trans-Atlantische handelsroute.¹³ Van de verdiende rijkdommen zouden ze echter nooit iets zien. Vanaf 1619 raakt Nederland snel bedreven in de slavenhandel. De oprichting van de West Indische Compagnie (WIC) in 1621 wordt wel

⁹ Parker, 'With Her Monumental Fountain in London, Kara Walker Offers a Gift We Shouldn't Accept' (laatst geraadpleegd op 4 januari 2023).

¹⁰ van der Valk, 'De eerste Afrikaanse Amerikanen werden verhandeld onder de Nederlandse vlag' (laatst geraadpleegd op 4 januari 2023).

¹¹ Hannah-Jones e.a., 'The 1619 Project' (laatst geraadpleegd op 4 januari 2023).

¹² van der Valk, 'De eerste Afrikaanse Amerikanen werden verhandeld onder de Nederlandse vlag' (laatst geraadpleegd op 4 januari 2023).

¹³ Bunce Island is een eiland dat diep in de natuurlijke haven ligt van Freetown, Sierra Leone, bij de monding van de Rokel-rivier, de rijstkust. Van de 17e tot de 19e eeuw werd het eiland vooral gebruikt voor de slavenhandel.

gezien als het begin van de georganiseerde trans-Atlantische slavenhandel. In 1621 werd de geotrooideerde West-Indische Compagnie opgericht met een monopolie (octrooi) op de Nederlandse slavenhandel. In het Nederlandse debat wordt meestal pas gesproken over slavenhandel wanneer Nederland rond 1630 slaven gaat halen voor de eigen plantages. Tussen 1640 en 1670, onze *Gouden Eeuw*, zijn Nederlanders verantwoordelijk voor zeventien procent van de gedocumenteerde slavenreizen. Slavenhandel en godsdienstbeoefening, hoe wreder de marteling hoe dichter bij God.

Voorstel voor een nieuw monument.

Toen Boris Johnson in 2008 burgemeester van Londen was pleitte hij voor een monument ter nagedachtenis aan het Engelse slavernij verleden. Een plek had hij ook al ingedachte, Hyde Park, slechts een korte wandeling van Buckingham Palace en het Victoria Memorial. Het monument is er nooit gekomen, misschien maar goed ook. Zo is er nu nog ruimte om Kara Walkers fontein *Fons Americanus* uit te voeren op eenzelfde schaal als het Victoria Memorial, ongeveer 20 meter hoog en alsnog in het Hyde Park te plaatsen. Walker, een Afro-Amerikaanse kunstenaar, beantwoordt de vragen die het Victoria Memorial oproept onverschrokken. Waar tien jaar geleden in het Engelse slavenfort Cape Coast Castle *mijn pen de weg kwijt was*, weet zij beeld te geven aan deze pijnlijke en ongemakkelijke geschiedenis.

Voor de informatie over de aankomst van het eerste slavenschip in Noord-Amerika is dankbaar gebruik gemaakt van het onderzoek van journalist Leendert van de Valk zoals gepubliceerd in de NRC van 1 januari 2021. Als ook "The 1619 Project" van The New York Times uit 2019.

Kara Walker *Fons Americanus* Tate Modern 2019 (detail). Photo: © Tate (Matt Greenwood).

Literatuurlijst.

Géré, Vanina. (red) *Kara Walker* October files 28, Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2022.

Hannah-Jones., Nikole, Matthew Desmond, Jamelle Bouie, en Wesley Morris. 'The 1619 Project'. *The New York Times*, 14 augustus 2019, sec. Magazine.
<https://www.nytimes.com/interactive/2019/08/14/magazine/1619-america-slavery.html>. (laatst geraadpleegd op 4 januari 2023)

Hartog Jager, Hans den. 'Kara Walkers pronkfontein is fantastische verbeelding van kantelende geschiedenis'. *NRC*. <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/11/06/kara-walkers-kritische-fontein-a3979332>. (laatst geraadpleegd op 4 januari 2023)

Parker, Rianna Jade. 'With Her Monumental Fountain in London, Kara Walker Offers a Gift We Shouldn't Accept'. *Art News*, 26 februari 2020.

Valk, Leendert van der. 'De eerste Afrikaanse Amerikanen werden verhandeld onder de Nederlandse vlag'. *NRC*, 1 januari 2021. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/01/01/de-eerste-afrikaanse-amerikanen-werden-verhandeld-onder-de-nederlandse-vlag-a4025588>. (laatst geraadpleegd op 4 januari 2023)

Walker, Kara Elizabeth, Clara Kim, en Zadie Smith. *Kara Walker: Fons Americanus*. London: Tate, 2019.